

سرشناسه،	ملک‌افضلی اردکانی، محسن، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور،	مختصر حقوق اساسی و آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران / محسن ملک‌افضلی اردکانی؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر،	قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری،	۳۲۰ ص.
فروست،	مجموعه انقلاب اسلامی؛ ۵۰
شابک،	978-964-531-306-5
وضعیت فهرست‌نویسی،	فیبیا
یادداشت،	کتابنامه
موضوع،	ایران، قانون اساسی (جمهوری اسلامی)
موضوع،	حقوق اساسی - ایران
شناسه افزوده،	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها.
شناسه افزوده،	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی.
شناسه افزوده،	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف.
رده‌بندی کنگره،	۱۲۴۰۰۲۷م ۵۱۳۶۸/۵۱۳۶۴ KMH
رده‌بندی دیویی،	۳۴۲/۵۵۰۰۲۳
شماره کتاب‌شناسی ملی،	۲۹۱۱۰۵

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۷۷۴۹۹۱۹ - ۲۵۱

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir

مختصر حقوق اساسی و
آشنایی با قانون اساسی جمهوری
اسلامی ایران

www.ketab.ir

دکتر محسن ملک‌افضلی اردکانی

تقديم:

این اثر را به پیشگاه امام راحل علیه السلام و شهیدان جاوید انقلاب اسلامی و هم‌زمان شهیدم در جنگ تحمیلی تقدیم می‌دارم؛ همانانی که جان پاکشان را در راه به ثمر نشستن حکومت اسلامی و استمرار آن فدا کردند.

معرف
مجموعه انقلاب

۵۰

مستند حقوق اساسی و

آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

نویسنده: محسن ملک‌افشاری اردکانی

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری - دانشگاهها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

ناشر: دفتر نشر معارف

ویراستار: امیرعباس رجبی

صفحه‌آرا: صالح زارع

چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۱ / ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۸۰۰ تومان

شابک: ۵-۳۰۶-۵۳۱-۹۶۴-۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر ۷۷۴۰۰۰۴
فروشگاه شماره یک (پاتوق کتاب): قم، خیابان شهدا، روبه‌روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۷۷۳۵۴۵۱
فروشگاه شماره دو (پاتوق کتاب): تهران، خیابان انقلاب، چهار راه کالج، جنب بانک ملت، پلاک ۷۱۵؛
تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲؛ نمابر ۸۸۸۰۹۳۸۶

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن‌آغازین

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ و سرنگونی نظام پهلوی، با اینکه «جمهوری اسلامی» در شعارها و خواسته‌های مردم تبلور یافته بود، اما رهبر کبیر انقلاب امام خمینی تأکید نمودند که این امر به همه‌پرسی گذاشته شود از همین‌رو پس از همه‌پرسی، ۱۲ فروردین ۱۳۵۸ نتیجه آن مبنی بر رأی بیش از ۹۸ درصد مردم به جمهوری اسلامی اعلام شد.

پس از تعیین نوع نظام سیاسی، مهم‌ترین مسئله، تدوین قانون اساسی بود که در این مقطع نیز با رأی مردم، مجلس بررسی برای تدوین قانون اساسی شکل گرفت و پس از تلاش‌های بی‌وقفه، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تدوین و پس از رأی ملت به آن در همه‌پرسی آذرماه ۱۳۵۸، به تأیید امام امت نیز رسید.

با توجه به اینکه قانون اساسی، اهداف، آرمان‌ها، اصول، ارزش‌ها، حقوق اساسی، ساختارهای کلان و نهادهای کشور را در بردارد، علاوه بر آشنایی با اصول آن، فهم دقیق مبانی اصول قانون اساسی، بیش از همه برای دانشجویان ضروری است، به همین دلیل شورای عالی انقلاب فرهنگی، درس «آشنایی با قانون اساسی» را به‌عنوان یکی از دروس عمومی و بدیل درس انقلاب اسلامی ایران به تصویب رسانده است.

اثر پیش‌رو با عنوان «مختصر حقوق اساسی؛ آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» به‌منظور ارائه متن درسی برای درس یاد شده تألیف شده است. این کتاب با رویکردی توصیفی و تحلیلی به تبیین مفاهیم، مبانی و اصول قانون اساسی پرداخته و اثر استاد گرانقدر

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محسن ملک‌افضلی اردکانی - استادیار دانشگاه قم - است. این پژوهشگر فقه و حقوق اسلامی و حقوق عمومی، افزون بر بهره‌مندی از علوم حوزوی، از علوم دانشگاهی نیز توشه برداشته و در رشته حقوق عمومی تحصیل کرده است. این اثر حاصل تدریس و تجربه ایشان در ترم‌های متعددی در مراکز آموزش عالی است.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی ضمن قدردانی از تلاش مؤلف محترم، از ارزیابان ارجمند حجج اسلام دکتر محمدجواد ارسطا، دکتر حسین جوان‌آراسته و دکتر مرتضی الیاسی سپاسگزاری می‌نماید. همچنین از تلاش مدیر محترم گروه انقلاب اسلامی حجت‌الاسلام دکتر حسین ارجینی که ارزیابی و نظارت بر مراحل مختلف تهیه و تدوین این اثر را عهده‌دار بودند و نیز از همه همکاران معاونت پژوهشی دانشگاه که در مراحل مختلف تدوین، آماده‌سازی و چاپ کتاب ما یاری رساندند، قدردانی می‌نماید.

امیدواریم کتاب حاضر اثری سودمند برای اساتید و دانشجویان محترم باشد و فرهیختگان ارجمند با ارائه نظرات خود ما را در راستای تولید آثاری مطلوب‌تر یاری رسانند.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۵
-------	----

فصل اول: کلیات

(۱۷-۳۰)

اهداف	۱۹
الف) تعریف حقوق	۱۹
ب) تعریف علم حقوق	۲۰
ج) تعریف قاعده حقوقی	۲۰
د) شاخه‌های علم حقوق	۲۱
ه) تعریف قانون اساسی	۲۲
و) فلسفه تدوین قانون اساسی	۲۴
ز) انواع قانون اساسی	۲۵
یک. داشتن متن	۲۵
دو. ارزش اصول و امکان تجدیدنظر	۲۶
سه. تشریفات تجدیدنظر	۲۶
چهار. چگونگی شکل‌گیری	۲۷
پنج. ارزشی و دینی	۲۷
ح) ویژگی‌های قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	۲۸
ط) تاریخچه تدوین قانون اساسی در ایران	۲۸
یک. قانون اساسی مشروطه	۲۸
دو. قانون اساسی جمهوری اسلامی	۳۰
۱. قانون اساسی مصوب سال ۱۳۵۸	۳۰
۲. بازنگری قانون اساسی (سال ۱۳۶۸)	۳۲
ی) نقش و جایگاه مردم در قانون اساسی و نظام جمهوری اسلامی	۳۵

۳۵	یک. نقش انتخاب‌کنندگی
۳۶	دو. نقش تأسیسی
۳۶	سه. نقش تصمیم‌گیری
۳۶	چهار. نقش نظارتی
۳۸	گزیده مطالب
۳۹	پرسش
۴۰	پژوهش

فصل دوم: مبانی نظام جمهوری اسلامی ایران

(۴۱ - ۵۸)

۴۳	اهداف
۴۴	الف) جمهوریت و اسلامیت نظام
۴۴	یک. مفهوم جمهوریت
۴۵	دو. مفهوم اسلامیت
۵۰	ب) پایه‌های ایمانی و مردمی جمهوری اسلامی ایران
۵۰	یک. پایه‌های ایمانی
۵۲	دو. پایه‌های مردمی
۵۳	ج) حاکمیت الهی
۵۷	گزیده مطالب
۵۸	پرسش
۵۸	پژوهش

فصل سوم: اهداف و سیاست‌های نظام

(۵۹ - ۷۰)

۶۱	اهداف
۶۱	الف) اهداف نظام جمهوری اسلامی
۶۲	ب) سیاست‌ها و راه‌های دستیابی به اهداف
۶۲	یک. سیاست‌های داخلی
۶۳	محور نخست: سیاست‌های اخلاقی، علمی و فرهنگی (اجتماعی)
۶۴	محور دوم: اصول سیاسی
۶۵	محور سوم: سیاست‌های اقتصادی
۶۷	محور چهارم: سیاست‌های اجرایی
۶۷	محور پنجم: سیاست‌های قضایی
۶۷	محور ششم: سیاست دفاعی
۶۸	دو. سیاست‌های خارجی
۶۹	مبانی سیاست خارجی

۷۰	گزیده مطالب
۷۰	پرسش
۷۰	پژوهش

فصل چهارم: حقوق ملت (۱)

(۷۱ - ۸۸)

۷۳	اهداف
۷۳	الف) مفهوم حقوق و آزادی‌های عمومی
۷۵	ب) اسلام و حقوق شهروندی
۷۶	ج) حقوق شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۷۷	یک. اصول محوری حقوق ملت
۷۷	۱. اصل برخورداری همه مردم از حقوق مساوی
۷۸	۲. اصل تضمین و حمایت از حقوق شهروندی
۷۸	۳. اصل برخورداری از آزادی‌های مشروع
۷۹	۴. اصل عدم تجاوز و تجاوز به حقوق دیگران
۷۹	دو. مصادیق حقوق شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۷۹	۱. حقوق شهروندی اجتماعی
۸۴	۲. حقوق شهروندی سیاسی
۸۶	گزیده مطالب
۸۷	پرسش
۸۷	پژوهش

فصل پنجم: حقوق ملت (۲)

(۸۹ - ۱۰۰)

۹۱	اهداف
۹۱	۳. حقوق قضایی
۹۷	۴. حقوق شهروندی اقتصادی
۹۹	۵. حقوق شهروندی فرهنگی
۱۰۰	گزیده مطالب
۱۰۰	پرسش
۱۰۰	پژوهش

فصل ششم: شکل حکومت و قوای سازنده آن

(۱۰۱ - ۱۱۴)

۱۰۳	اهداف
-----	-------

الف) شکل حکومت و قوای سازنده آن	۱۰۳
یک. اصل تفکیک قوا	۱۰۴
دو. اعمال قوای سه گانه زیر نظر ولایت مطلقه فقیه	۱۰۶
نخست. از لحاظ شرعی	۱۰۷
دوم. از لحاظ حقوقی	۱۰۷
ب) اعمال قوای سه گانه	۱۰۹
یک. اعمال قوه مقننه	۱۱۰
شیوه نخست. قانون گذاری غیرمستقیم	۱۱۰
شیوه دوم. قانون گذاری مستقیم	۱۱۰
دو. اعمال قوه مجریه	۱۱۱
سه. اعمال قوه قضائیه	۱۱۲
گزیده مطالب	۱۱۲
پرسش	۱۱۳
پژوهش	۱۱۳

فصل هفتم: رهبری (۱)

(۱۱۶ - ۱۲۲)

اهداف	۱۱۷
الف) جایگاه رهبر	۱۱۷
یک. جایگاه رهبر در اندیشه اسلامی	۱۱۷
دو. جایگاه رهبر در قانون اساسی جمهوری اسلامی	۱۲۱
ب) ویژگی های رهبر	۱۲۲
ج) گزینش رهبر	۱۲۴
یک. پذیرش عمومی	۱۲۵
دو. انتخاب به وسیله مجلس خبرگان	۱۲۵
د) پایان دوره رهبری و مسئولیت های رهبر	۱۲۸
یک. پایان دوره رهبری	۱۲۸
دو. مسئولیت های رهبر	۱۳۰
۱. مسئولیت سیاسی	۱۳۰
۲. مسئولیت حقوقی رهبر	۱۳۰
۳. مسئولیت مالی	۱۳۱
گزیده مطالب	۱۳۱
پرسش	۱۳۲
پژوهش	۱۳۲

فصل هشتم: رهبری (۲)

(۱۳۳ - ۱۴۸)

۱۳۳	وظایف و اختیارات.....
۱۳۵	اهداف.....
۱۳۵	الف) ولایت مطلقه فقیه در قانون اساسی.....
۱۳۵	یک. تبیین ولایت مطلقه فقیه.....
۱۳۷	دو. ولایت مطلقه فقیه در قانون اساسی.....
۱۳۹	ب) وظایف و اختیارات رهبر در قانون اساسی.....
۱۴۱	یک. گستره وظایف و اختیارات رهبر.....
۱۴۱	دو. حصری یا تمثیلی بودن وظایف و اختیارات رهبر.....
۱۴۶	گزیده مطالب.....
۱۴۷	پرسش.....
۱۴۷	پژوهش.....

فصل نهم: قوه مقننه (۱)

(۱۴۹ - ۱۷۸)

۱۵۱	اهداف.....
۱۵۱	الف) مقدمه.....
۱۵۱	یک. جایگاه مردمی قوه مقننه.....
۱۵۲	دو. اعمال قوه مقننه.....
۱۵۴	ب) ترکیب قوه مقننه.....
۱۵۵	رکن نخست قوه مقننه، مجلس شورای اسلامی.....
۱۵۵	یک. انتخابات مجلس شورای اسلامی.....
۱۵۵	۱. شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندهگان.....
۱۵۶	۲. نظارت بر انتخابات.....
۱۵۷	۳. توقف انتخابات.....
۱۵۸	دو. نمایندگی مجلس شورای اسلامی.....
۱۵۸	۱. اوصاف نمایندگی.....
۱۵۹	۲. مصونیت نمایندگی.....
۱۶۰	۳. دوره نمایندگی.....
۱۶۰	۴. سوگند نمایندگی.....
۱۶۱	سه. افتتاح مجلس و تشکیلات قانون گذاری مجلس.....
۱۶۱	۱. افتتاح مجلس.....
۱۶۲	۲. تشکیلات قانون گذاری مجلس.....
۱۶۵	چهار. وظایف مجلس شورای اسلامی.....

۱۶۵.....	۱. قانون گذاری.....
۱۷۶.....	گزیده مطالب.....
۱۷۷.....	پرسش.....
۱۷۸.....	پژوهش.....

فصل دهم: قوه مقننه (۲)

(۱۷۹ - ۲۰۰)

۱۸۱.....	اهداف.....
۱۸۱.....	۲. نظارت.....
۱۹۱.....	رکن دوم قوه مقننه: شورای نگهبان.....
۱۹۳.....	یک. ترکیب اعضای شورای نگهبان.....
۱۹۴.....	دو. مدت عضویت.....
۱۹۵.....	سه. وظایف اختیارات شورای نگهبان.....
۱۹۵.....	۱. نظارت بر قوانین و مقررات کشور.....
۱۹۷.....	۲. نظارت بر انتخابات.....
۱۹۸.....	۳. تفسیر قانون اساسی.....
۱۹۹.....	۴. سایر وظایف.....
۱۹۹.....	گزیده مطالب.....
۲۰۰.....	پرسش.....
۲۰۱.....	پژوهش.....

فصل یازدهم: قوه مجریه

(۲۰۱ - ۲۲۴)

۲۰۵.....	اهداف.....
۲۰۶.....	الف) نوع قوه مجریه در جمهوری اسلامی ایران.....
۲۰۷.....	ب) ارکان قوه مجریه.....
۲۰۸.....	ج) مقامات سیاسی قوه مجریه.....
۲۰۹.....	یک. رئیس جمهور.....
۲۰۹.....	۱. شرایط رئیس جمهور.....
۲۱۰.....	۲. انتخابات ریاست جمهوری.....
۲۱۱.....	۳. مدت ریاست جمهوری و سوگند رئیس جمهور.....
۲۱۲.....	۴. جایگاه رئیس جمهور.....
۲۱۳.....	۵. مسئولیت های رئیس جمهور.....
۲۱۴.....	۶. مناصب، وظایف و اختیارات رئیس جمهور.....
۲۱۵.....	۷. جانشینی موقت ریاست جمهوری.....

۲۱۷.....	۸. همکاران رئیس جمهور
۲۱۸.....	دو. هیئت وزیران
۲۱۸.....	۱. تشکیل هیئت وزیران
۲۱۹.....	۲. وظایف و اختیارات هیئت وزیران
۲۲۰.....	۳. مسئولیت هیئت وزیران
۲۲۰.....	سه. وزیران
۲۲۱.....	۱. مسئولیت‌های وزیران
۲۲۲.....	۲. وظایف و اختیارات وزیران
۲۲۲.....	ممنوعیت جمع مشاغل دولتی
۲۲۳.....	د) نیروهای مسلح
۲۲۵.....	گزیده مطالب
۲۲۶.....	پرسش
۲۲۶.....	پژوهش

فصل دوازدهم: قوه قضائیه

(۲۲۵ - ۲۴۰)

۲۲۹.....	اهداف
۲۲۹.....	الف) اهمیت، جایگاه و اعمال قوه قضائیه
۲۳۰.....	ب) وظایف قوه قضائیه
۲۳۲.....	ج) مقامات قوه قضائیه
۲۳۲.....	یک. رئیس قوه قضائیه
۲۳۲.....	۱. انتصاب رئیس قوه قضائیه
۲۳۲.....	۲. وظایف رئیس قوه قضائیه
۲۳۳.....	دو. وزیر دادگستری
۲۳۴.....	سه. دیوان عالی کشور
۲۳۵.....	چهار. رئیس دیوان عالی کشور و دادستان کل
۲۳۵.....	پنج. قاضی
۲۳۸.....	شش. محاکم خاص دادگستری و سازمان‌های همکار قوه قضائیه
۲۳۸.....	۱. محاکم نظامی
۲۳۹.....	۲. دیوان عدالت اداری
۲۳۹.....	۳. سازمان بازرسی کل کشور
۲۴۰.....	گزیده مطالب
۲۴۱.....	پرسش
۲۴۲.....	پژوهش

فصل سیزدهم: نهادهای خاص

(۲۶۰ - ۲۴۱)

اهداف.....	۲۴۵
الف) مجلس خبرگان.....	۲۴۶
یک. تشکیل مجلس خبرگان.....	۲۴۶
دو. تعداد اعضا و مدت عضویت.....	۲۴۷
سه. شرایط انتخاب‌شوندگان و انتخاب‌کنندگان.....	۲۴۷
چهار. جلسات.....	۲۴۸
پنج. تشکیلات.....	۲۴۹
ب) شوراها.....	۲۵۰
ج) مجمع تشخیص مصلحت نظام.....	۲۵۳
یک. وظایف مستقل مجمع تشخیص مصلحت نظام.....	۲۵۵
دو. وظایف مشورتی مجمع تشخیص مصلحت نظام به‌عنوان مشاور رهبری.....	۲۵۵
سه. وظیفه طلابی مجمع.....	۲۵۵
چهار. تشکیلات مجمع تشخیص مصلحت نظام.....	۲۵۶
د) سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.....	۲۵۶
ه) شورای عالی امنیت ملی.....	۲۵۸
و) شورای بازنگری قانون اساسی.....	۲۵۹
گزیده مطالب.....	۲۶۱
پرسش.....	۲۶۲
پژوهش.....	۲۶۲

ضمیمه: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

(۳۱۴ - ۲۶۱)

کتابنامه

(۳۱۵ - ۳۲۰)